osvitnimy potrebamy [Sensory integration as an innovative method of working with children with special educational needs]. *Art of Medicine*, (3), 240–245. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/artmed_2024_3_40 (accessed May 4, 2025). [in Ukrainian].

16. Radchenko, L. (2022). Sensorni systemy – osnova rozvytku dytyny [Sensory systems as the basis of child development]. In *Teoretyko-metodolohichni problemy praktychnoi psykholohii ta yii perspektyvy rozvytku* (pp. 156–231). Kropyvnytskyi: CUSU. Retrieved from https://cusu.edu.ua/images/conferences/2022/zbirn_stud_psyholog_11.05.22.pdf#page=156 (accessed May 4, 2025). [in Ukrainian].

17. Kholodov, S., Kashuba, V., Khmelnitska, I., Grygus, I., Asauliuk, I., & Krupenya, S. (2021). Model biomechanical characteristics of child's walking during primary school age. *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 21 (Suppl. issue 5), 2857–2863. [in English].

18. Sydoruk, I., Grygus, I., Podolianchuk, I., Ostrowska, M., Napierala, M., Hagner-Derengowska, M., Kaluzny, K., Muszkieta, R., Zukow, W., Smolenska, O., & Skalski, D. (2021). Adaptive physical education for children with the Down syndrome. *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 21 (Suppl. issue 5), 2790–2795. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 13.05.2025 р.

УДК 376.33:81'27:316.74:008

Світлана Кульбіда,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу української жестової мови
svk5554@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-0194-3495
Scopus Author ID: 57408163200

Svitlana Kulbida,
Doctor of Pedagogical Sciences, professor
Head of the Ukrainian Sign Language Department

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

ЖЕСТОМОВНА ПОЛІТИКА У ДОСВІДІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ

SIGN LANGUAGE POLICY IN THE EXPERIENCE OF CIVILIZATION PROGRESS

Анотація. Вивчення мовної політики користувачів жестових мов зумовлено розробленням окремих аспектів на державних (законодавчих, юридичних, освітніх, соціально-культурних) рівнях пошуками вчених і практиків ефективніших підходів до освітнього розвитку, виховання із застосуванням національної жестової мови (НЖМ) таких здобувачів освіти. З одного боку, ці підходи мають відповідати потребам й можливостям користувачів НЖМ та узгоджуватися із запитом суспільства про підготовку компетентної, освіченої глухої особистості, яка ідентифікує себе з глухим товариством, є її членом, стала б конкурентоспроможною в самостійному житті. *Мета* – розкрити і визначити тенденції розроблення жестомовної політики Євросоюзу. *Методи*: теоретичні (аналіз наукових джерел з проблеми полікультурності (Strauss & Corbin, 1990; J. Fishman, 2012 та ін.) з урахуванням змін у глобалізованому суспільстві; якісний метод для розуміння досвіду парламентарів щодо користувачів жестових мов у країнах Євросоюзу, збір інформації, вивчення джерел, спостереження, аналіз документів, систематизація, узагальнення, глибше розуміння досвіду, перспектив для майбутніх країн-членів Євросоюзу (Creswell, 2013), аналіз, порівняння, узагальнення, висновування. *Результати*, *висновки*. Тенденційні особливості розбудови загальноєвропейського освітнього простору щодо розвитку мовної освіти (нерівномірність і суперечливість) на початку XXI століття, зорієнтовані на гармонізацію інклюзивних стандартів під час розроблення концептуальних засад освіти глухих, зі зниженим слухом осіб, не використовувало донині в якості методологічного принципу категорії «мовне планування жестової мови», «жестомовнамовна політика», «мовна підтримка жестових мов», «жестомовна освіта», хоча варто відмітити, що поодинокі спроби здійснювалися в окремих країнах. Існує своєрідний дефіцит інформації про жестомовну політику, яка стосується жестової мови, як мови навчання, так і предмета вивчення. Стає зрозумілим, що діяльність з мовного планування (опанування жестовою мовою, статус жестової мови, планування корпусу, узгодження

законодавчих ініціатив та ін.) здійснюється в багатьох країнах, але зазвичай залишається недослідженою. Очевидно, що це актуальне питання, яке потребує вирішення в контексті жестомовної політики викладання, вивчення, комунікації та оцінювання національної жестової мови, мовної підтримки з урахуванням європейського контексту, тим більше, що Українське товариство Глухих стало 28 травня 2022 року повноцінним членом Європейського Союзу Глухих.

***Ключові слова**:* відділ української жестової мови, жестомовне планування, потреби, користувачі жестової мови, заклади освіти, статус, рівні.

Abstract. The study of the language policy of sign language users is due to the development of certain aspects at the state (legislative, legal, educational, socio-cultural) levels, the search by scientists and practitioners for more effective approaches to academic development, education using the national sign language (NSL) of such education seekers. On the one hand, these approaches should meet the needs and capabilities of NSL users and be consistent with society's demand for the training of a competent, educated deaf individual who identifies with the deaf community, is a member, and becomes competitive in independent life. The goal is to reveal and identify trends in the development of sign language policy in the European Union. Methods: theoretical (analysis of scientific sources on the problem of multiculturalism (Strauss & Corbin, 1990; J. Fishman, 2012, etc.) taking into account changes in a globalized society; qualitative method for understanding the experience of parliamentarians regarding sign language users in the countries of the European Union, information collection, study of sources, observation, analysis of documents, systematization, generalization, deeper understanding of experience, prospects for future member states of the European Union (Creswell, 2013), analysis, comparison, generalization, conclusion. Results and conclusions. The trend features of the development of the pan-European educational space regarding the development of language education (unevenness and contradictions) at the beginning of the 21st century are oriented towards the harmonization of inclusive standards when developing conceptual principles for the education of the Deaf and hard of hearing. The categories of “language planning of sign language”, “sign language policy”, “language support of sign languages”, “sign language education” have not been used as methodological principles to this day, although it is worth noting that isolated attempts have been made in individual countries.

There is a peculiar lack of information on sign language policies that concern sign language, both as a language of instruction and as a subject of study. It is clear that language planning activities (sign language acquisition, sign language status, corpus planning, coordination of legislative initiatives, etc.) are carried out in many countries, but, as a rule, remain unexplored. It is obvious that this is a relevant issue that needs to be addressed in the context of sign language policy for teaching, learning, communication and assessment of national sign language, language support taking into

account the European context, especially since Ukrainian Society of the Deaf became a full member of European Union of the Deaf on May 28, 2022.

Key words: Ukrainian Sign Language Department, sign language planning, needs, sign language users, educational institutions, status, levels.

Актуальність дослідження. Тенденційні особливості розбудови загальноєвропейського освітнього простору щодо розвитку жестомовної освіти (нерівномірність і суперечливість), мовної підтримки на початку XXI століття зорієнтовано на гармонізацію її інклюзивних стандартів у соціокультурних і політико-економічних аспектах розвитку. Вчені (McKee D., Rosen R., 2014; Leeson, Lorraine, van den Bogaerde, Beppie, 2020) проблеми розбудови «мовного питання глухих» розглядають під призмою забезпечення їхніх прав, як користувачів ЖМ, членів лінгвокультурної меншини, що можливе лише за умови їхнього безпосереднього і прямого доступу ЖМ до найрізноманітніших аспектів освітнього і соціального життя [1. с.5; 2. с.35].

Загалом розроблення концептуальних засад освіти глухих та зі зниженим слухом здобувачів не використовувало донині в якості методологічного принципу категорії «мовне планування ЖМ», «мовна політика», «мовна підтримка жестових мов», «жестомовна освіта», хоча варто зазначити, що поодинокі спроби здійснювалися в окремих країнах.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Найбільший досвід у цьому мають американські країни (Wilcox, 1988; Martínez, R., & Wilcox, S 2019; Wilcox, S., Martínez, R., & Morales, D., 2022; Wilcox, S., Xavier, A. N., & Siltaloppi, S., 2024 та ін.), де ситуація з американською жестовою мовою (АЖМ) щодо визначення статусу, мовного планування, мовної підтримки фінансуються з федерального бюджету, а заклади різного рівня, в тому числі і два заклади вищої освіти (Галлодетський університет у Вашингтоні, НТІ глухих при Рочестерському технологічному інституті в Нью-Йорку) надають освіту з низки предметів через американську жестову мову [3. с.101–102; 4. с. 68; 5. с.90].

Досвід окремих питань мовного планування ЖМ розглядався дослідниками (Lowenbraun, K. Appelman, J. Callahan, P. Mayer, H. Schlesinger, D. Denton, B.Hansen, W. Lewis, T. Skutnabb-Kangas, D. Mason, S. Davies, S. Mahshie, Н. Адамюк, Г. Воробель, Н. Зборовська, Н. Іванюшева, Л. Г. Канді, І. Кобель, С. Кульбіда, Л. Луценко, Д. Рассел, І Чепчина та ін.) в контексті:

– білінгвального підходу у навчанні, моделі що забезпечує права і комунікативні потреби глухих осіб у закладах спеціальної освіти [6. с.334; 7. с.132];

– бімодально-білінгвального підходу (H. Bornstein, R. Hoffmeister, S. Gregory, J. Braden, R. Conrad, A. Young, L. Sheldon, R. Holcomb, D.F. Moores та ін.), що поступово впроваджується у 10 країнах Європи.

Зауважимо, що такі підходи стають ефективними лише за умов використання національних жестової та словесної мови, як засобів навчання, і буде можливим, коли і здобувач освіти, і педагоги, володіють цими засобами в достатньому обсязі.

Дослідники E. Stuckless, A. Stewart, C. Williams, W. Drasgow та ін. звертали увагу на важливий аспект мовного планування ЖМ, а саме залучення глухих вчителів, вихователів, в якості успішних соціальних моделей для розвитку мови, комунікації, якості наслідування глухими дітьми, що апріорі відкидає положення одномовного (аудіологічного) підходу за медичної моделі.

Як бачимо, аспекти мовного планування, мовної підтримки в окремих країнах відбуваються, в тому числі і Євросоюзу, втім комплексного наукового дослідження з означеної проблематики не здійснювалося. Тому контекст першого етапу дослідження «Теоретико-методологічні засади функціонування української жестової мови осіб з порушеннями слуху в контексті євроінтеграції» відділу української жестової мови Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України спрямовано на розв’язання цієї актуальної проблеми.

Мета – розкрити і визначити тенденції розроблення жестомовної політики Євросоюзу.

Матеріали і методи. Теоретичні (аналіз наукових джерел з проблеми полікультурності (Strauss & Corbin, 1990; J. Fishman, 2012 та ін.) з урахуванням змін у глобалізованому суспільстві; якісний метод для розуміння досвіду парламентарів щодо користувачів жестових мов у країнах Євросоюзу, збір інформації, вивчення джерел, спостереження, аналіз документів, систематизація, узагальнення, глибше розуміння досвіду, перспектив для майбутніх країн-членів Євросоюзу (Creswell, 2013), аналіз, порівняння, узагальнення, висновування.

Результати дослідження. За час першого етапу дослідження визначено тенденції у розробленні жестомовної політики, презентованого на міжнародному (ООН, Всесвітня федерація глухих (ВФГ), Міжнародний альянс осіб з інвалідністю, Рада Європи та ін.), європейському (Європейський парламент, Європейський Союз глухих) рівнях [8. с.436; 9. с.5; 10. с.354; 11. с.192; 12. с.201; 13. с.6; 14. с.95, 110]. З урахуванням позицій Всесвітньої федерації глухих, Європейського Союзу глухих основними аспектами розвитку мовного питання стосовно національних жестових мов в країнах-членах Ради Європи впродовж останніх п’ятнадцяти років є такі тенденції:

– рух в напрямі зміни методології з одномовної (словесної) на жестомовну освіту (використання на паритетних засадах двох мов), впровадження європейських принципів реалізації мовної перспективи до кожної національної жестової мови;

– зміна статусу НЖМ в програмах дошкільної, початкової, середньої, старшої, вищої, післядипломної шкіл для глухих здобувачів освіти, що означає введення цієї дисципліни до переліку предметів, обов’язкових для вивчення;

– розширення діапазону використання НЖМ в якості засобу навчання, комунікації в освітній і соціальній сферах;

– використання НЖМ як засобу навчання різних предметів;

– створення значної кількості проєктів для середньої школи, що стосуються різних аспектів жестомовної освіти, в тому числі щодо створення національних жестівників, наприклад, spreadthesign;

– удосконалення якості підготовки вчителя (перекладача) жестової мови та жестомовного компоненту для вчителів сурдопедагогічного профілю;

– збільшення кількості годин, відведених на вивчення жестових мов у ЗВО;

– застосування новітніх комп'ютерних комунікаційних та прикладних технологій для удосконалення процесу традиційного (класно-урочного) навчання жестових мов, в тому числі за дистанційною і змішаною формою навчання.

Науковці відділу української жестової мови дослідили сучасний стан методології дискурсивно-історичного, соціолінгвального, інклюзивного підходів, теорії дискурсивного конструювання ідентичностей, мовних стратегій з підтримуванням складної динаміки включення/виключення в часи євроінтеграції, що регламентує механізм співіснування, використання мови (мов) у конкретних соціальних, політичних та економічних контекстах, відображає мовні ідеології (концепції інституційних соціальних акторів (груп) щодо віри, бачення, ролі певної(их) мови(мов)), за допомогою яких називаються, формулюються, оцінюються мовні практики), визначає об'єкт і суб'єктів – концепцію «мовного реєстру», визнає культурно-мовні меншини, користувачів мови (мов), розкриває мету, завдання на довготривалу і короткотривалу перспективу, стратегії у контексті мовного планування за рівнями загалом і у галузі освіти зокрема.

*Є*дина методологічна філософська база (гуманістичності, людиноцентричності, аксіологічності, мультикультурності, багатомовності) у представленні другого етапу європейської мовної політики під девізом «Єдність у різноманітності» ґрунтується на міжнародних принципах рівності, недискримінації, безбар'єрності, яка сповідує демократичні підходи, визнає унікальні права глухих, як членів культурно-мовних меншин зі своїми національними жестовими мовами (НЖМ) і самобутньою спадщиною своїх громад, реагує на позиції міжнародних інституцій ВФГ, Європейського Союзу Глухих щодо визнання природних ЖМ, прав її користувачів вмотивовує розроблення правових, мовних стандартів, в тому числі і термінології, рекомендує стратегії мовного планування, зокрема в галузі освіти, розробляє механізми академічного змісту вивчення мов, створила і розвиває єдиний європейський полікультурний багатомовний простір.

*С*учасні закономірності порядку денного офіційної інституційної мовної політики Ради Європи щодо жестових мов обґрунтовують екологічно вмотивоване прагнення до визнання, збереження, підтримання, запобігання втрати жестових мов (ЖМ), правових стандартів щодо захисту мовних меншин і боротьби з дискримінацією, розширений діапазон зобов'язань-послуг перекладачів ЖМ, яких прирівняно до перекладачів СМ з огляду на завдання, зміст, функції, етичні принципи професійної діяльності; регламентують використання жестових мов всередині або між інституціями ЄС, з країнами-членами, їхніми громадянами та поза Європейським Союзом.

Нам імпонує модель європейського полікультурного багатомовного простору, яка окрім 24 словесних європейських мов, 60 регіональних мов і мов меншин (послуговуються від 40 до 50 мільйонів людей в ЄС), включає 31 жестову мову з 31 європейських спільнот глухих з усіх 27 країн Євросоюзу, а також Ісландії, Норвегії, Швейцарії, Сполученого Королівства. Такий модельний екологічний ландшафт розвиває мови, культури, спадщину спільнот меншин, які стають потужними векторами демократичної участі, активності, адже користувачами національних жестових мов, в якості основного чи допоміжного засобу спілкування, є півмільйона глухих і зі зниженим слухом європейців, а «одна людина з тисячі використовує НЖМ як свою рідну мову» (Резолюція Європарламенту, 2018).

На основі проаналізованих актуальних засадничих позицій європейських інституцій, які засвідчують сформовану соціально-політичну зрілість парламентарів брати на себе відповідальність у прийнятті рішень щодо покращення функціонування демократичних організацій, визначаються чіткі тенденції розроблення мовної політики про розуміння відмінностей прав користувачів жестової мови від користувачів СМ, як членів меншин, які відбуваються на рівнях функціонального та символічного обґрунтування за інклюзивними принципами відкритості, доступності, рівності, безбар'єрності, мобільності, інформованості, у спроможності різноаспектно і м'яко впливати на формування мовного планування, в тому числі й освітнього, не лише кожної країн ЄС, а й країн-вступників у розробленні законодавчих процесів підтримки

мінімальних стандартів прав користувачів жестової мови; збереженні самобутності глухих культур, національних (регіональних) жестових мов, їхнього розмаїття.

Досліджені стратегії мовного планування Європейського Союзу, спрямовано і на створення рівних можливостей для всіх європейських мов, в тому числі і жестових до 2030 року, реалізуватимуться у: розробці мовних технологій з використанням штучного інтелекту з цифровими інструментами для глухих, що уможливить підвищити доступність, спілкування з більшою незалежністю, сприянні збільшення різноманітності мов, що вивчаються; публікаційної активності щодо підготовки і видання аналітичних, довідкових, статистичних, тематичних досліджень з метою реалізації цілей якомога повнішого забезпечення та поширення інформації для процесу ухвалення рішень на національному та наднаціональному рівнях, формування європейського мовного і культурного ландшафту з жестовими мовами та європейської громадянськості разом із національною громадянськістю.

У процесі аналітичного пошуку також *виявлено неузгодженість* щодо розроблення планування мовної політики разом з інклюзивною політикою. Рада Європейського Союзу, яка займається гармонізацією проблем освіти, реформуванням у стратегічних напрямах розвитку рівнів інклюзивної освіти, не поділяє рекомендацій Ради Європи щодо вивчення і використання мінімальних стандартів в системі закладів освіти, хоча у питаннях загальних підходів є одностайність у дотриманні прав лінгвальних меншин, які є користувачами і хранителями НЖМ.

Підтвердженням цього може слугувати визначення мети інклюзивної політики Ради Європейського Союзу, 2022, «формування інклюзивного європейського освітнього простору до 2025 року», так і ключові тенденції у країнах Євросоюзу проводити реформи щодо впровадження інклюзивної освіти шляхом зміни традиційної системи освіти для осіб з особливими освітніми потребами (ООП) на засадах рівного доступу, покращення якості, розміщення, створення оптимальних моделей інклюзивної освіти, які б відповідали і тенденціям розвитку європейського суспільства, і європейським стандартам

(раціональне використання необхідних ресурсів, доступність і рівність для кожного здобувача, фінансова комфортність із можливістю залучення необхідних і додаткових ресурсів, прозорість у межах освітньої системи розміщення ресурсів, врахування поточної демографічної ситуації).

Втім результати аналізу досвіду впровадження інклюзивної політики в освіті дають можливість стверджувати закономірності функціонування у європейських країнах закладів спеціальної освіти (ЗСО), які надають освітні послуги глухим дітям, які не є сегрегативними осередками. У Європі відбувається різке скорочення ЗСО як за кількістю, так і за видами спеціалізації, спостерігається повний перехід на навчання дітей з особливостями розвитку в інклюзивних закладах.

Кожна країна Євросоюзу розробляє власну жестомовну політику, шляхи її реалізації у системі освіти, які відповідають очікуванням місцевих громад, в тому числі громадам глухих. І хоч розуміння мовних характеристик «глухоти», в основному, скеровані за медичною, а не соціокультурною моделлю, що підкріплюється розміщенням у звичайній школі, регулярному навчанні за використання слухо-усного спілкування, втім спостерігається тенденція використання ЖМ, яка стала доступною ГД у звичайних закладах через систему спільного зарахування (дві мови – дві культури), як розміщення, участі і спільній діяльності, досягненнях глухих і неглухих учнів.

При філософській, концептуальній базі-ініціативі Європарламенту (де-юре) на прикладі окремих країн можемо *констатувати закономірності* у втраті зв’язку мовної політики в галузі освіти (згори – донизу) із щоденними соціолінгвальними місцевими практиками та реаліями (де-факто), з одного боку, а з іншого, – показові приклади-моделі реалізації інклюзивної концепції у дещо різних системах освіти країн ЄС, зі скасуванням (частковим збереженням спеціальних закладів освіти) одномовного (найбільшою мірою), тотальної комунікації (частково), жестового двомовного підходів (найменшою мірою), у яких глухі здобувачі – користувачі жестових мов – послуговуються різними мовними репертуарами, регістрами, мінливими комбінаціями комунікативних особливостей, що випливають із власних мовних можливостей, ресурсів

найближчого мовного середовища, і відображаються на соціолінгвальних комунікативних функціях при отриманні, продукуванні, обміні інформацією.

Враховуючи зазначене, у ході дослідження виявлено закономірні особливості значної поширеності усних підходів до освіти для багатьох (ймовірно, більшості) глухих людей у країнах Євросоюзу, де наразі спостерігається значна недопредставленість національних жестових мов, як предметів навчального плану, засобів навчання. Виняток становлять країни, де НЖМ були офіційно визнані (Швеція, Данія, Фінляндія). Таке становище підсилюється фактами у більшості країн Євросоюзу (J. Kyle, L., Allsop, R. Sutton-Spence) щодо освітнього розвитку 65% глухих людей, які не навчалися користуватися жестовою мовою до п'ятирічного віку, 43% глухих навчилися користуватися жестами у віці від шести до десяти років, коли процес переходу набув масштабних розмірів [15.с.480]. У деяких європейських країнах (Нідерланди – 31%, Люксембург – 13%, Італія – 10%) відносно велика кількість людей навчилася користуватися ЖМ лише після дев'ятнадцяти років, що свідчить про ігнорування позицій мовної політики ради Європи, неврахування мінімальних стандартів у плануванні національних мовних політик.

Непоодиноке виключення жестових мов в галузі освіті на рівні національного мовного планування більшості країн Євросоюзу свідчить про системну стигматизацією, ігнорування прийняття жестових мов, як основних мов для глухих освіти на всіх рівнях, не врахування положень сучасних наукових результатів у доступі до основної мови, яка прокладає шлях до когнітивного розвитку, двомовності (чи навіть багатомовності), особливо у критичний період розвитку глухої дитини; невикористанням повноцінного ресурсу досвіду глухих дорослих, чия мовна і комунікативна компетентність має допомагати сформувати і спланувати як поточну, так майбутню мовну політику паралельно з урахуванням політики освітньої інклюзії для глухих.

З урахуванням проаналізованих тенденцій жестомовної політики країн Євросоюзу обґрунтовано кроки жестомовної політики в Україні на національному рівні, зокрема у сфері освіти під час розробки Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року [16. с. 8,16],

Національної стратегії розвитку спеціального навчання на період до 2029 року, Всеукраїнського моніторингу питань жестомовної освітньої політики і практики в Україні, статусу, ролі і значення української жестової мови, потреб здобувачів у вивченні, використанні УЖМ та ін. [17. с.1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами першого етапу дослідження «Теоретико-методологічні засади функціонування української жестової мови осіб з порушеннями слуху в контексті євроінтеграції» проаналізовано тенденції жестомовної політики країн Євросоюзу щодо розроблення мовної політики у розумінні відмінностей прав користувачів жестової мови (членів меншин) від користувачів словесних мов, які відбуваються на рівнях функціонального та символічного обґрунтування за інклюзивними принципами відкритості, доступності, рівності, безбар'єрності, мобільності, інформованості; визначено *закономірності* у втраті зв'язку мовної політики в галузі освіти (згори – донизу) із щоденними соціолінгвальними місцевими практиками та реаліями (де-факто), з одного боку, а з іншого, – показові приклади-моделі реалізації інклюзивної концепції у дещо різних системах освіти країн ЄС та ін. Аналіз основних тенденцій, закономірностей розкриває широку палітру можливостей-ініціатив на перспективу майбутнім членам ЄС з урахуванням рішень європейських інституцій, що надає вікно можливостей для обґрунтованих кроків розроблення жестомовної політики в Україні на різних рівнях, сферах, в тому числі й освітньої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Teaching and learning signed languages: International perspectives and practices. McKee, D., & Rosen, R. (Eds.). (2014). https://DOI 10/1057/9781137312495

2. Leeson, L., & Van den Bogaerde, B. What we don't know about) Sign Languages in Higher Education in Europe: Mapping Policy and Practice to an analytical framework. *Sociolinguistica*. 2020. 34(1). 31–56. https://doi.org/10.1515/soci-2020-0004

3. Martínez, R., & Wilcox, S. Pointing and placing: nominal grounding in argentine sign language. *Cognitive Linguistics*. 2019. 30(1). 85–121. https://doi.org/10.1515/cog-2018-0010

4. Wilcox, S., Martínez, R., & Morales, D. The conceptualization of space in signed languages: Placing the signer in narratives. *Pragmatices of space*. 2022. 63–94. doi.org/10.1515/9783110693713-003

5. Wilcox, S., Xavier, A. N., & Siltaloppi, S. List constructions in two signed languages. Language and Cognition. 2024. 16(1). 57–92. https://doi.org/10.1017/langcog.2023.19

6. Кульбіда, С.В. Поліпшення якості навчання глухих дітей шляхом використання жестової мови. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: *науково-методичний збірник* / [за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка]. Київ: Науковий світ, 2005. С.333–337.

7. Расселл, Д. Українська жестова мова: поєднання наукових досліджень і освітньої практики. Жестова мова й сучасність : *збірник наукових праць*. Вип. 8 / НАПН України. Ін-т спец. педагогіки ; голов. ред. Засенко В. В. ; [редкол.: Засенко В. В., Кульбіда С. В. та ін.]. Київ : О. Т. Ростунов, 2013. С.132.

8. Popovych, I., Yaremchuk, N., Yakovleva, S., Kariyev, A., Sadykova, A. & Kulbida, S. Research on the Types of Future Teachers' Self-Realization Under Conditions of a Digital Educational Environment. *Journal of Education Culture and Society*. 2024. 15(1). 435–451. https://doi.org/10.15503/jecs2024.1.435.451

9. Кульбіда, С.В. Соціокультурний дискурс української жестової мови в умовах сьогодення: *монографія*. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Відділ української жестової мови. Київ, 2024. 256 с.

10. Міськов, Г.В. Освітні потреби глухих здобувачів як соціокультурні детермінанти потреб. *Збірка тез матеріалів* IX Міжнародного конгресу «Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру та війни» 25-26 жовтня 2023 року. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. С.354–356.

11. Kultenko, V., Morska, N., Fesenko, G., Poperechna, G., Polishchuk, R., & Kulbida, S. The Natural Human Rights within the Postmodern Society: a Philosophical SocioCultural Analysis. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13, is. 1. P. 186–197. DOI: https://doi.org/10.18662/po/13.1/391.

12. Рапіна, Л. Позиція Всесвітньої Федерації Глухих щодо жестових мов. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: *збірник наукових праць*. 2025. 1(26). 199–212. https://doi.org/10.33189/epsn.v1i26.286

13. Рибак, О.А., & Есько, Ю.В. Відповідно до вимог часу. *Наука і суспільство*. №2 (83). березень-квітень, 2025. 6. https://naps.gov.ua/uploads/files/press/ois/2025/ois2_2025.pdf

14. Малинович, Л., Кульбіда, С., & Міськов, Г. Створення доступного мовного середовища для дошкільників: необхідність і виклики. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2023. 112(4). 95–118. https://doi.org/10.33189/ectu.v112i4.158

15. Schembri, A., Cormier, K., Johnston, T., McKee, D., McKee, R., & Woll, B. British, Australian, and New Zealand sign languages: Origins, transmission, variation and change. *Sign languages*. 2010. P. 476–498. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/31010729

16. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#n10

17. Всеукраїнський моніторинг питань жестомовної освітньої політики і практики в Україні. Відділ української жестової мови Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Вилучено з https://ispukr.org.ua/?page_id=621

REFERENCES

1. Teaching and learning signed languages: International perspectives and practices. McKee, D., & Rosen, R. (Eds.). 2014. https://DOI 10/1057/9781137312495

2. Leeson, L., & Van den Bogaerde, B. What we don't know about) Sign Languages in Higher Education in Europe: Mapping Policy and Practice to an analytical framework. *Sociolinguistica*. 2020. 34(1). P. 31–56. https://doi.org/10.1515/soci-2020-0004 [in Austria].

3. Martínez, R., & Wilcox, S. Pointing and placing: nominal grounding in argentine sign language. *Cognitive Linguistics*. 2019. 30(1). P. 85–121. https://doi.org/10.1515/cog-2018-0010 [in Canada].

4. Wilcox, S., Martínez, R., & Morales, D. The conceptualization of space in signed languages: Placing the signer in narratives. *Pragmatices of space*. 2022. P. 63–94. doi.org/10.1515/9783110693713-003 [in Germany].

5. Wilcox, S., Xavier, A. N., & Siltaloppi, S. List constructions in two signed languages. *Language and Cognition*. 2024. 16(1). P. 57–92. https://doi.org/10.1017/langcog.2023.19 [in Brazil].

6. Kulbida, S.V. Polipshennia yakosti navchannia hlukhykh ditei shliakhom vykorystannia zhestovoi movy. Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli: naukovo-metodychnyi zbirnyk / [za red. V.I. Bondaria, V.V. Zasenka]. Kyiv: Naukovyi svit, 2005. S.333–337. [in Ukrainian].

7. Rassell, D. Ukrainska zhestova mova: poiednannia naukovykh doslidzhen i osvitnoi praktyky [Ukrainian Sign Language: A Combination of Scientific Research and Educational Practice]. Zhestova mova y suchasnist : *zb. nauk. pr.* Vyp. 8 / NAPN Ukrainy. In-t spets. pedahohiky ; holov. red. Zasenko V. V. ; [redkol.: Zasenko V. V., Kulbida S. V. ta in.]. Kyiv : O. T. Rostunov, 2013. S.132. [in Ukrainian].

8. Popovych, I. ., Yaremchuk, N., Yakovleva, S., Kariyev, A., Sadykova, A., & Kulbida, S. Research on the Types of Future Teachers' Self-Realization Under Conditions of a Digital Educational Environment. *Journal of Education Culture and Society*. 2024. 15(1). 435–451. https://doi.org/10.15503/jecs2024.1.435.451 [in Germany].

9. Kulbida, S.V. Sotsiokulturnyi dyskurs ukrainskoi zhestovoi movy v umovakh sohodennia [Sociocultural discourse of Ukrainian sign language in the present day]: *monohrafiia*. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy. Viddil ukrainskoi zhestovoi movy. Kyiv, 2024. 256 s. [in Ukrainian].

10. Miskov, H.V. Osvitni potreby hlukhykh zdobuvachiv yak sotsiokulturni determinanty potreb [Educational needs of deaf applicants as sociocultural determinants of needs]. Zbirka tez materialiv IKh Mizhnarodnoho konhresu «Osvita osib z osoblyvymy potrebamy v umovakh myru ta viiny» 25-26 zhovtnia 2023 roku. Kyiv: Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy, 2023. S.354–356. [in Ukrainian].

11. Kultenko, V., Morska, N., Fesenko, G., Poperechna, G., Polishchuk, R., & Kulbida, S. The Natural Human Rights within the Postmodern Society: a Philosophical SocioCultural Analysis. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13, is. 1. P. 186–197. DOI: https://doi.org/10.18662/po/13.1/391. [in Romania].

12. Rapina, L. Pozytsiia Vsesvitnoi Federatsii Hlukhykh shchodo zhestovykh mov [World Federation of the Deaf's position on sign languages]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. 2025. 1(26). 199–212. https://doi.org/10.33189/epsn.v1i26.286 [in Ukrainian].

13. Rybak, O.A., & Esko, Yu.V. Vidpovidno do vymoh chasu [According to the requirements of the time]. Nauka i suspilstvo. №2 (83). berezen-kviten, 2025. 6. https://naps.gov.ua/uploads/files/press/ois/2025/ois2_2025.pdf [in Ukrainian].

14. Malynovych, L., Kulbida S., & Miskov H. Stvorennia dostupnoho movnoho seredovyshcha dlia doshkilnykiv: neobkhidnist i vyklyky [Creating an accessible language environment for preschoolers: necessity and challenges]. *Osoblyva dytyna : navchannia i vykhovannia*. 2023. 112(4). 95–118. https://doi.org/10.33189/ectu.v112i4.158 [in Ukrainian].

15. Schembri, A., Cormier, K., Johnston, T., McKee, D., McKee, R., & Woll, B. British, Australian, and New Zealand sign languages: Origins, transmission, variation and change. *Sign languages*. 2010. 476–498. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/31010729 [in English].

16. Natsionalna stratehiia rozvytku inkliuzyvnoho navchannia na period do 2029 roku [National Strategy for the Development of Inclusive Education for the Period Until 2029]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 chervnia 2024 r. № 527-r. Vylucheno z https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#n10 [in Ukrainian].

17. Vseukrainskyi monitorynh pytan zhestomovnoi osvitnoi polityky i praktyky v Ukraini [All-Ukrainian monitoring of sign language educational policy and practice in Ukraine]. Viddil ukrainskoi

zhestovoi movy Instytutu spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy. Vylucheno z https://ispukr.org.ua/?page_id=621 [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 21.09.2025 р.

УДК: 376:616.89-008.434.5-055.1/.3]+305(045)

Катерина Кучіна,
аспірантка Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
ekaterina_kuchina@ukr.net
orcid.org/0009-0005-2858-4030

Kateryna Kuchina, Postgraduate of Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academyof Pedagogical Sciences of Ukraine

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ВИЯВЛЕННІ ДИСЛЕКСІЇ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

GENDER DIFFERENCES IN THE IDENTIFICATION OF DYSLEXIA IN SCHOOL-AGED CHILDREN

Анотація. У статті представлено огляд наукових публікацій, присвячених вивченню гендерних особливостей прояву дислексії та їхнього впливу на діагностичну і педагогічну практику. Актуальність дослідження зумовлена потребою підвищити ефективність виявлення дислексії у дівчат молодшого та середнього шкільного віку, які нерідко залишаються поза увагою фахівців через особливості перебігу розладу. Проаналізовано результати досліджень,